

УКРАЇНСЬКИЙ АРХІТЕКТУРНИЙ МОДЕРН

Кисельова Г.В., Адєєва Е.Р., здобувач
(Одеська державна академія будівництва та архітектури)

Анотація. У даній статті аналізується необхідність зберігати архітектурну культурну спадщину самобутнього стилю Український архітектурний модерн, особливості його прояву, умови виникнення і вплив на нашу національну самоідентифікацію та зовнішній вигляд сучасних міст нашої країни.

Архітектурна спадщина України є частиною культурної спадщини і складається з сукупності нематеріальних (теоретичних розробок, ідей, архітектурних стилів та інше) та широкого спектру архітектурних об'єктів. Вона є однією із надзвичайно важливих складових історичної пам'яті будь-якої нації.

Проблема вивчення, збереження і реконструкції архітектурної, історичної та культурної спадщини має велике значення для розвитку міст, регіонів і країни в цілому.

Вирішення означеної проблеми є пріоритетним питанням сьогодення, так як архітектурні пам'ятки історії та культури є важливою частиною наступності та спадковості в розвитку культури та архітектури, значною мірою визначають духовний потенціал нації, формують українську ідентичність.

Загально відомо, що архітектурна спадщина є «своєрідним документом» минулого, що допомагає нащадкам відтворювати минуле, розвивати ідентичність суспільства та нації в цілому. Це формує історичну самосвідомість, інтелектуальний і творчий потенціал.

Український архітектурний модерн виник на початку ХХ століття і розвивався протягом майже сорока років (з 1903 по 1941 роки).

Будинки в цьому стилі поширені по всіх теренах території українського народу: від Чернівців до Чернігова, від Кубані до Києва, Херсона і Одеси до Луцька, від Харкова і Дніпра до Львова – і це попри те, що тодішня Україна була розділена між двома імперіями, Російською і Австро-Угорською.

Датою народження українського модерну ми можемо вважати 1903 рік - саме тоді архітектор В. Кричевський представив проект Полтавського губернського земства. Стиль, який тоді не мав назви і відрізнявся від поточних архітектурних тенденцій, був названий псевдо-мавританським.

Саме Кричевський заклав базиси УАМ - в основі його архітектури лежать народні традиції домашнього і церковного будівництва.

В. Кричевський писав картини, будував архітектурні шедеври (Полтавського земства, будинок Грушевського в Києві, музей Шевченка в Каневі), був художником кіно (оформив «Звенигору» Довженка і ще 11 фільмів).

Він відродив килимарство, заснував керамічну школу українських мільйонерів і меценатів Ханенків. Мав найбільшу колекцію української старовини (згоріла в пожежі будинку Грушевських у 1918 р). Був першим ректором Академії Мистецтв в Києві.

З 1903 року УАН набирає стрімких обертів майже в усіх регіонах. Майже одночасно в інших містах були збудовані: школа ім. І.П. Котляревського у Полтаві (1903-1908 роки, архітектори Є. Сердюк і М. Стасюков) і церква в селі Пліщівці (1902-1906 роки, архітектор І. Кузнецов).

Це були перші три об'єкта побудовані у стилі, що отримав згодом назву УАМ.

Слід зазначити, що для народження будь-якого значного явища має скластися ряд необхідних умов: підґрунтя, сучасні віяння, таланти і замовники.

Новаторські ідеї архітекторів припали до душі замовникам будівництва і невдовзі поширилися майже по усіх теренах українських земель.

Найбільшу кількість споруд у цьому стилі було зведено у Полтавській області. Тут потрібно відзначити архітектурні здобутки О. Сластіона, за проєктами якого було зведено низку сільських громадських будинків (лікарні, амбулаторії, санаторій та інші) та велику кількість земських шкіл не тільки на Полтавщині, а й на Чернігівщині, Сумщині, Київщині.

На той час ідеї митця були дуже прогресивними і не мали аналогу в народному будівництві. Всі його будівлі того часу були зведені у стилі українського архітектурного модерну і мали яскраво виражені характерні національні ознаки: цегляний декор на фасаді, котрий повторював український народний візерунок, трапецієподібні прорізи дверей і вікон, дах із заломами та вежу з високим шпилем над головним входом.

Саме О. Сластіон формулює основні принципи нового архітектурного стилю та сприяє його поширенню на території України.

Українська творча інтелігенція і студентська еліта організовує спільноти з вивчення української народної архітектури, в тому числі

нелегальні - імперіалістичну владу категорично не влаштовували будь-які прояви націоналізму.

У той час в Харкові формується Український художньо-архітектурний відділ - метою якого стає не тільки збереження пам'яток України і відновлення народного здочства, але також і поширення українського архітектурного стилю.

У Харкові ж збереглося найбільше пам'яток в цьому стилі – цілих 25 споруд (але виникає питання: що сталося з ними під час нищівних обстрілів рашистів? Чи змогли вони вистояти?).

Знаковими серед них є: будинок (зведений у 1911–1913 роках), у якому зараз міститься Харківська державна академія дизайну та мистецтв – архітектор К. Жуков, та будівля сільськогосподарської селекційної станції (1911 рік) – архітектор Є. Сердюк.

Загалом, УАМ обійняв собою не тільки зовнішнє архітектурне рішення, цей стиль був комплексним, характерним і для внутрішнього інтер'єру: оздоблення стін, стель, сходових майданчиків, кахлів, меблів, люстр, килимів – усе дихало осучасненою українською традицією.

Слід зазначити, що Український архітектурний модерн символізував культурний ренесанс. УАМ — протест і розрив із панестетизмом, рішуче звернення до нових ідеалів.

До революції УАМ набирає стрімких обертів - інтенсивний і мальовничий декор, народні мотиви і яскравий відбиток здочства.

В Радянському Союзі УАМ таврувався, як націоналістичний і занепадницький та просто замовчувався.

До знакових рис стилю належать шестикутні вікна (а також прямокутні великі і напів-коло), такої ж форми портали, вальмові (шатрові), наметові з заломленням дахи, башти, лоджеві фронтони, трицентрові арки, піддашки, кручені колонки, кольорова майоліка, мансарди і псевдо-мансарди, орнамент – рослинний і геометричний, барокові мотиви.

Орнамент в УАМ використовували різний – в залежності від задумки розробника і грошей замовника. Але завжди він, як і вся споруда – піддашки, портали, двері, вікна, башточки і колонки – несе в собі риси впізнаваності навіть для сучасного міського жителя України – мелодія літнього сільського дня, рушник, на якому батьки винесли хліб, благословляючи пару на спільне життя, або бачені під час туристичних подорожей до Львова чи Чернігова церкви в стилі козацького бароко та інше.

У цьому стилі побудовано залізничні вокзали Львова, Києва, Жмеринки, Харкова, перший в Україні критий ринок (Бесарабський), будинки, споруджені П. Альошиним.

Найяскравішими постатями Українського архітектурного модернізму були: В. Кричевський, О. Слєтїонин, К. Жуков, О. Вербицький, М. Верьовкін та інші.

Своєрідність Українського архітектурного модернізму полягає в тому, що він із естетичного феномену перетворився на культурно-історичне явище.

Він символізував перехід українського суспільства від етнографічно-побутової само-ідентифікації, тобто вирізнення себе з-поміж інших, до національного самоусвідомлення - визначення свого місця і ролі в сучасному світі.

Архітектурні будівлі цього стилю, де реалізувалися українські оригінальні архітектурні ідеї, на нашу думку, в першу чергу є пам'яткою національної самоідентифікації українського народу.

На погляд авторів, для активізації проблеми збереження та автентичної реставрації будівель в цьому стилі саме зараз, нажаль, з'явилися нові суттєві підгрунтя - агресія рф проти нашого народу, яка пришвидшила процес нашої національної самоідентифікації.

При вирішенні означеної проблеми слід враховувати те, що об'єкти архітектурної спадщини стилю Український модерн є не тільки важливим активами для розвитку Української культури, вони можуть після нашої перемоги приносити прибуток і суттєво впливати на економічний розвиток Українських міст.

Загалом, Український архітектурний модерн як стильовий напрям не вичерпав свого потенціалу. Він може і повинен мати ефектні проєкції в сучасній і майбутній архітектурі громадських та житлових будівель.

Література:

1. Білик Б. І. Культурологія: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. - К.: КНИГА, 2004. - 408 с.

2. Чепелик В. Український архітектурний модерн. Київ, 2000: КНУБА. 196 с.

3. Український архітектурний модерн. Коротка історія втраченої естетики. URL:

https://texty.org.ua/articles/46453/Ukrainskyj_arkhitekturnyj_modern_Korotka_istorija_vtrachenoji_jestetyky-46453/.

4. Український архітектурний модерн - самобутня дитина ХХ століття. URL: <https://yourforest.ua/uk/ukrainskiy-arhitekturniy-modern---samobutnya-ditina-xx-stolittya>.